"DE VURIGE AMBITIE DER VOORMALIGE BEDPLASSERS" PRIMAIR URETHRAAL GEGEVEN OF REACTIEFORMATIE?

Jonckheere Lieven

Inleiding

Eerder publiceerden wij een gevalsstudie, getiteld *Een verhaal van O*, waarmee wij in eerste instantie een illustratie wilden brengen van Freuds enigmatische uitspraak over de "mateloos brandende ambitie van de voormalige bedplasser".[1] Hier reikt onze ambitie met dit verhaal van O echter verder, en dit op twee vlakken.

Vooreerst laat het verhaal van O toe om een onderliggend theoretisch probleem scherper te stellen dat bij Freud zelf hangend bleef, met name het probleem van het statuut van die ambitie of eerzucht. De vraag is immers of die ambitie slechts een secundaire reactieformatie is tegen dat bedplassen, zoals de postfreudiaanse psychoanalyse blijkbaar meent - of als die ambitie integendeel inherent is aan dat bedplassen zelf, en dus primair te noemen, wat wij vanuit Lacan menen te kunnen expliciteren als Freuds impliciete idee.

Samenhangend daarmee menen we hier ook een begin van antwoord te kunnen formuleren op een tweede structurele vraag, die hier echter aan de horizon zal blijven hangen. In het geval van O ontwaarden we naast zijn pathologische ambitie, ook een aantal trekken van wat bestempeld kon worden als een urethrale perversie. De vraag is nu of het daarbij inderdaad slechts gaat om een perverte trek of acting out binnen een fundamenteel neurotische structuur, dan wel om het symptoom van een fundamenteel perverse structuur.

Freudianen: ambitie als reactieformatie tegen het plassen

Het verlangen van Freud

We zullen meteen tonen hoe juist Freuds trouwste volgelingen van het eerste uur, Rank, Ferenczi en Abraham, meteen zijn ontdekking over het klinische verband tussen infantiele enuresis en de volwassen karaktertrek van de ambitie hebben geïnterpreteerd volgens het simpelste schema van de reactieformatie. Hoe komt dat? Misschien moeten we de schuld wel bij Freud zelf zoeken. Immers, zoals vaak heeft de meester, in zijn gedrevenheid als ontdekker, ook op het vlak van de ambitie eerst een klinische intuïtie prijsgegeven, in 1908 namelijk, waarvoor zijn theorie pas veel later rijp zou blijken te zijn, in het begin van de jaren dertig namelijk. Maar in afwachting daarvan hadden zijn leerlingen zich ondertussen reeds laten inspireren door de wijze waarop de meester zelf, ook in 1908, de volwassen karaktertrekken van "Ordentlichkeit", vrekkigheid en koppigheid had afgeleid uit de infantiele strijd rond de anale zindelijkheidstraining: op de pot of niet, iets van mezelf geven als de Ander het vraagt of als ik het wil. Die eerste karaktertrek, of het ordelievende, keurige, fatsoenlijke, formele of doodgewone karakter, dit beschouwde Freud inderdaad als een secundaire reactieformatie tegen het primaire anale plezier van het voor zichzelf houden van de eigen uitwerpselen om

[1] L. Jonckheere, "De vurige ambitie der voormalige bedplassers". Een verhaal van O, *Psychoanalytische Perspectieven,* 1998, 31, pp. 71-88. De lezer zal merken dat we verderop in deze eerder theoretische tekst herhaaldelijk verwijzen naar die gevalsstudie.

ermee te kunnen spelen. Freud stelde daarbij wel expliciet dat die reactieformatie of omkering slechts één der wijzen is waarop blijvende karaktertrekken teruggevoerd kunnen worden op de oorspronkelijke drift. Daarnaast vermeldde hij ook nog de sublimering en de directe voortzetting van de drift.[2]

De inspiratie van Adler

Merkwaardig is nu dat de toepassing van de theorie van de reactieformatie van het anale register naar het urethrale, in afwachting van Freuds theoretische uitwerking van het verband tussen enuresis en ambitie, dat dus die theoretische overheveling de eerste Freudianen met groot enthousiasme de Adleriaanse toer deed opgaan. Nochtans werd Adler juist op dat eigenste moment door hen als dissident aan de kaak gesteld.

Het zal wel niemand verwonderen dat Adler als een der eersten de ambitie heeft beschouwd als een actieve, mannelijke reactieformatie op de passieve vrouwelijke minderwaardigheid van het bedplassen. Of in zijn jargon: ambitie is de overcompensatie van de orgaanminderwaardigheid van een penis die slechts in staat blijkt tot wat ook het vrouwelijke geslachtsorgaan kan, plassen namelijk.[3]

Het crypto-Adlerianisme der eerste Freudianen kan samengevat worden in een beeldspraak of oppositie van betekenaars: het figuurlijke mannelijke vuur van de ambitie is de reactie op het letterlijke vrouwelijke water van de penis.[4]

De gemakkelijkheiddroom volgens Rank

Maar vooraleer die ambitie te bekijken als reactieformatie, moeten we eerst de zogenaamde urethrale 'drift' situeren. We definiëren die drift hier voorlopig zeer summier als *de penis in zoverre er slechts water uitkomt, de penis als plasser*. Het eerste probleem is echter al of we op dit vlak wel over een partiële drift mogen spreken. In de analytische traditie heeft men het over orale en anale driften, met de mond en anus als bron en de borst en feces als object. Soms heeft men het daar ook over iets als een genitale 'drift', met het eigen geslacht als bron en het andere geslacht als object. Een interessanter richting ging Lacan uit, met de scopische en invocatieve drift, die respectievelijk het oog en het oor als bron hebben en de blik en de stem als object. Maar een urethrale 'drift' is blijkbaar binnen geen enkele analytische traditie vanzelfsprekend. Merendeel neigt men ertoe, als men er al over gewaagt, om die urethrale 'drift', ergens in de onbestemde wateren der zogenaamde fallische fase te laten verdrinken.[5] Beginpunt van de theorie over de urethraal-erotiek wordt vaak gelegd bij Sadger. In een vrij vaak geciteerd, maar voor ons voorlopig onvindbaar artikel had deze het in 1910 inderdaad “Über Urethralerotik”.

Zelf vonden wij de eerste krachtlijnen voor de klassiek geworden visie op de urethrale erotiek uiteengezet door Otto Rank, in 1912, in een belangrijk artikel over de 'gemakkelijkheiddroom'.[6] Deze droom komt erop neer dat we dromen dat we iets doen, zodat we niet hoeven wakker te worden om het in de werkelijkheid te doen.

---

[2]S. Freud, Charakter und Analerotik (1908), *G.W.,*
VII, pp. 203-209.

[3]Jongetjes die nog gediend hebben in het Belgische leger zullen zich nog herinneren dat recruten daar als 'pissers' werden geridiculiseerd, waarbij dan het mannelijk symbool van het leeuwtje op hun muts een van zijn achterpoten werd overgeplooid teneinde het de daarbij passende houding te verlenen. Ruk-ruten kunnen of mogen hun penis nog voor niets anders gebruiken.

[4]Die urethraal bepaalde ambitie zien de eerste Freudianen dan ook vaak culmineren in de pyromane grootheidswaan van de 'wereldbrand', waardoor juist de grootste politieke leiders zich, "jenseits" van al hun niet geringe goede bedoelingen met eigen ras of volk, uiteindelijk toch onsterfelijk hebben gemaakt. De weg naar de hel op aarde is geplaveid met urethrale ambities. Wij herinneren eraan dat ook O vervuld was van de beste politieke bedoelingen. L. Jonckheere, o.c., p. 84.

[5]J. Laplanche & J.-B. Pontalis, *Vocabulaire de la psychanalyse*, Paris, PUF, 1973, p. 145.

[6]O. Rank, Die Symbolschichtung im Wecktraum und Ihre Wiederkehr im mythischen Denken, *Jahrbuch für Psychoanalyse,* 1912, pp. 51-115.

Het vlak waarop deze gemakzucht ons blijkbaar het meest tot dromen inspireert, teneinde te kunnen blijven slapen, is volgens Rank juist het urethrale. We moeten plassen, maar in plaats van daarvoor op te staan, dromen we dat we op allerlei van langsom minder symbolisch verhulde wijzen al aan het plassen zijn - tot de urethrale spanning uiteindelijk niet meer te harden is en we wel moeten opstaan, als we niet, zoals vroeger, weer eens in ons bed willen plassen.

Uit deze visie van Rank onthouden we twee belangrijke karakteristieken van de urethrale drift (of de penis als slechts een plasser): vooreerst blijkt deze drift zeer lang een louter symbolische bevrediging verdraagt, en vervolgens blijkt hij zeer sterk in de greep te zitten van het imaginaire verlangen van het ik om te slapen. Op het urethrale vlak lijk het reële dus ver af, en staat alles in het teken van de symbolische en imaginaire gemakzucht.[7]

Het urethrale verbod volgens Ferenczi

Deze visie van Rank op de urethraal-erotiek als een vorm van gemakzucht zou Ferenczi later inspireren tot bepaalde van zijn actieve technieken.[8]

Deze laatste beschouwt de urethrale 'drift' inderdaad als volledig beheerst door de wet van het zich laten gaan. Waar de anale lust berust in het actief opvoeren en ophouden van de spanning, daar bestaat de grootste urethrale lust integendeel uit de passieve afvoer van de spanning, het lozen of zich leeg laten lopen ... tot de laatste druppel. In zoverre ze een directe voortzetting zijn van de oorspronkelijke urethrale drift, kunnen de zogenaamde urethrale karakters dan ook geen 'stress' verdragen. Ferenczi noemt ze "licht ontvlambaar of impulsief", ze ontploffen direct of barsten prompt in tranen uit. Wenen (in de zin van schreien) wordt in de analytische traditie dan ook vaak beschouwd als een regelrechte voortzetting van de urethrale drift, maar dan verschoven van onderen naar boven.[9]

Het is vooral tegen dergelijke urethrale of gemakzuchtige karakters, met hun verlangen om zich te laten gaan, dat Ferenczi zijn actieve techniek van het verbieden in stelling brengt.[10] Hij zal bijvoorbeeld boudweg verbieden van om de haverklap te gaan plassen, voor, tijdens of na de sessies - maar ook thuis. Dat plasverbod, hoe vreemd ook op het eerste zicht, zorgt er in elk geval voor dat de penis niet meer gereduceerd wordt tot een loutere plasser of waterkraantje, zoals in de kindertijd. We kunnen dan ook zeggen dat Ferenczi's verbod de Adleriaanse orgaanminderwaardigheid van de penis opheft.

De gevolgen van zijn plasverbod zijn volgens Ferenczi zelf tweeërlei. Aan de ene kant gaan zijn analysanten beter psychische spanningen verdragen, maar anderzijds blijken vanaf dat moment ook allerlei onrealistische ambities te verschrompelen. Wat wij op dit punt reeds als volgt kunnen begrijpen: als de penis niet meer louter een minderwaardig waterorgaan is, moet dat ook niet meer overgecompenseerd worden door de reactieformatie van de ambitie.

Urethrale kwantiteit en orale kwaliteit volgens Abraham

In het spoor van Rank en Ferenczi formuleert ook Abraham de primaire drang van de urethrale drift als het "fliessen lassen" of het laten vloeien. Tot deze visie kwam hij niet alleen vanuit zijn eigen onbewuste, als

---

[7]Die gemakzucht, onder de vorm van de wens om te slapen, was ook voor O een van zijn grootste ambities. L. Jonckheere, o.c., p. 85.

[8]S. Ferenczi, Mischgebilde von erotischen und Charakterzügen (1916), *Schriften zur Psychoanalyse,* Bd. I, Fischer, 1982, pp. 129 - Zur Psychoanalyse von Sexualgewohnheiten (1925), *Schriften zur Psychoanalyse,* Bd. II, Fischer, 1982, pp. 148-257.

[9]P. Greenacre, Urination and weeping en Pathological weeping, allebei in *Trauma, growth and personality,* New York, IUP, 1952, pp. 106-119, pp. 120-131.

[10]Zoals W. Reich zijn actieve techniek in stelling brengt tegen de weerbarstige, anaal gepantserde karakters.

anticipatie op zijn latere poging tot eerherstel aan Freuds paranoïde wetenschappelijke kompaan van het eerste uur, maar ook en vooral toch vanuit de kliniek van de ejaculatio praecox.[11]

Dat symptoom van de ejaculatio praecox beantwoordt aan een directe voortzetting in de volwassenheid van het onvrijwillige maar lustvolle afvloeien van de urine in de prilste kindertijd. Dit zou trouwens ook het geval zijn voor elke andere onvrijwillige zaadlozing van de man buiten het lichaam van zijn vrouwelijke wederhelft, zoals bijvoorbeeld de nachtelijke pollutie. Volgens Abrahams ervaring zou vooral een overhaastig, ambitieuze type van analysant lijden aan die ejaculatio praecox: dat is het type dat de ene klus na de andere op een drafje wil klaren, ook die van de coïtus, maar die het dan bij de eerste de beste tegenslag allemaal niet meer ziet zitten. Op dat moment stort immers de reactieformatie van die overhaastige ambities in mekaar en komt het fundamentele urethrale verlangen om zichzelf leeg te laten vloeien weer bloot te liggen.

Interessant vanuit een structureel oogpunt is de reden die Abraham ziet voor die reactieformatie van de overhaaste ambities: dergelijke types willen zo snel mogelijk met alles 'klaar komen', alsof ze altijd een mogelijke storing willen voor zijn. Die storing blijkt dan vaak geïncarneerd te worden door het boze oog, het oog van de vader die op elk moment van hun gehaast bestaan over hun schouders staat mee te kijken - wat voor Abraham niets anders is dan de castratieangst achter hun ejaculatio praecox en al hun andere voortijdig geaborteerde ambities.[12]

Abraham kent dus een plaats toe aan de castratie in de transformatie, via de reactieformatie, van de urethrale drift tot een bepaalde, gehaaste vorm van ambitie. Dit is al niet zo Adleriaans meer. Nog Freudiaanse lijkt Abraham te worden waar hij die ambitie niet meer als een loutere reactieformatie beschouwt, maar ook ergens als een primair driftmatig gegeven. Op die manier anticipeert hij inderdaad op een bepaalde wijze Freuds veel later, 'jenseits' van het lustprincipe en de castratie ontwikkelde visie op de urethrale bron van de ambitie. Verderop gaan wij uitgebreid in op die visie van Freud.

In eerste instantie ontgaat het Abraham niet dat er een ambitie inherent is aan het urethrale laten vloeien op zich, namelijk deze om zoveel mogelijk te plassen. Zo stelt hij bij zijn overhaaste ejaculeerders een soort narcistische ijdelheid vast rond de hoeveelheid sperma die ze, met een Reviaanse uitdrukking, op het altaar van hun geliefde plengen. Op die manier tonen ze, met nog een andere dubbelzinnige uitdrukking, hoeveel ze wel voor die vrouw over hebben. Daarachter vindt Abraham ook de kleine jongetjes terug die hun mama vragen of ze veel, heel veel pipi gedaan hebben. In dit verband vermeldt hij ook het typische verhaal van een jongetje dat graag in de Noordzee plast, omdat het dan de illusie kan koesteren dat die hele plas uit hem komt.[13] Zelf verwijzen wij ook graag naar het bekende prentje uit Freuds *Traumdeutung*, waarop een jongetje, in zeven opeenvolgende tableaus, met behulp van zijn mama, inderdaad een zee bijeen plast.[14] Abraham bestempelt deze fundamenteel urethrale ambitie als de narcistische overschatting van wat men, ook weer met een dubbelzinnige uitdrukking, uit zichzelf kan halen[15]. In Ferenczi's termen wordt dit de ambitie om zich zoveel

---

[11]K. Abraham, K., Über Ejaculatio praecox (1917), *Gesammelte Schriften,* Bd. I, Fischer, 1982, pp. 46-63.

[12]In het geval van O ging die castratiedreiging oorspronkelijk niet van de vader uit, maar wel van de moeder. Zijn ambities om lemand te worden, maar ook zijn zeer conkrete seksuele ambitie om tot een eerste coïtus te komen, wou hij dan ook zo snel mogelijk realiseren buiten haar gezichtsveld - om haar dan onder ogen te kunnen komen op het mythische moment dat hij 'klaar' zou zijn gekomen. O viseerde dus een imaginaire ontmoeting met de moeder buiten de castratie, een ontmoeting waarvan hijzelf uiteindelijk op duistere wijze de zelfmoorddimensie bevroedde. L. Jonckheere, o.c., pp. 76, 84-85.

[13]K. Abraham, K., Zur narzistischen Bewertung der Exekretionsvorgänge in Traum und Neurose (1919), *Gesammelte Schriften,* Bd. I, Fischer,1982, pp. 236-239.

[14]Ferenczi gaf dit prentje aan Freud, die het op zijn beurt eerst aan Rank doorgaf voor zijn publicatie over de urethrale gemakkelijkheidsdromen, aleer hij het zelf ook gebruikte als illustratie voor de "Harnsymbolik". RANK, O., o.c., p. 99 en FREUD, S., Die Traumdeutung (1900), *G.W.,* II/III, p. 373.

[15]Zijn eigen potentieel, zou men in het huidige Human Resource Management zeggen.

mogelijk te laten gaan.[16]

Later, in het kader van zijn ontwikkelingsgeschiedenis van de libido, met de even fameuze als discutabele idee van de ontwikkelingsstadia, zal Abraham die typische ambitie, met haar tijdsdruk of overhaasting en nadruk op de kwantiteit, funderen op een dieper, oorspronkelijker niveau dan het urethrale narcisme. In zijn genetische visie kan dat dan slechts de orale drift zijn. Die ambitie zou uiteindelijk geen andere zijn dan de schrokkerigheid van de zich verslikkende zuigeling aan de moederborst; de ogen die groter zijn dan de mond. Het is die primaire orale ambitie van het zich tot barstens toe voldrinken die dan een typische, secundaire versterking zou krijgen vanuit de reactieformatie tegen de urethrale drift om zichzelf te laten leeglopen.[17]

Freud: imaginaire homoseksuele rivaliteit in het plassen

Zoals gezegd anticipeert Abrahams aarzelende theoretisering van het primair statuut van de ambitie anticipeert op een bepaalde wijze Freuds later uitgewerkte visie. We herinneren eraan dat Freud, in 1908, in het verlengde van zijn theoretische uitwerking van het verband tussen de anale drift en bepaalde karaktertrekken middels onder andere de reactieformatie, terloops melding had gemaakt van de "unmässig brennende Ehrgeiz der einstigen Enuretiker".[18] Veel later, in zijn nieuwe reeks lezingen uit 1933, zou Freud besluiten dat dit laatste verband, tussen infantiele enuresis en volwassen ambitie, hechter was dan het eerste, tussen het anale plezier en de overdreven properheid, koppigheid en spaarzaamheid.[19]

Kliniek

Van de kliniek waarop Freud zich ondertussen voor deze stellige bewering had kunnen baseren, vinden we echter niet bijster veel terug.

Een eerste mogelijk urethraal geval zou de Wolvenman kunnen zijn. Deze plast immers achter de rug van zijn kindermeisje in zijn broek, en dit vanuit een identificatie met de fallisch actieve vader uit de oerscène. In zijn geval komt de urethrale drift dus neer op een beperkte, infantiele interpretatie van het fallische.[20] Gevolgtrekkingen in verband met de latere ambitie van de Wolvenman lijkt Freud daar niet meteen aan vast te knopen.

Een tweede geval is Dora. Haar symptoom van het bedplassen beantwoordt volgens Freud aan een dubbele onbewuste determinering. Enerzijds plast Dora in bed vanuit een objectbinding aan de vader, als een appel op zijn terugkeer, en dit op het moment dat hij, omwille van zijn manifeste ziekte én zijn geheime liefde tot mevrouw K. veel afwezig is. Met dat symptoom vraagt Dora haar vader dat hij haar zou wekken, zodat ze niet in bed zou plassen; of anders gezegd, dat hij haar zou behoeden tegen de verleiding van de masturbatie die daarvan immers de geheime oorzaak is.[21] Anderzijds plast Dora ook nog in bed vanuit een identificatie met de moeder, een identificatie op grond van de "einziger Zug", de 'trek' of meesterbetekenaar van de vaginale

---

[16]Maar ook in O's termen. L. Jonckheere, o.c., p. 83.

[17]K. Abraham, Beiträge der Oralerotik zur Charakterbildung (1925), *Gesammelte Schriften,* Bd. II, Fischer, 1982, p. 133.

[18]S. Freud, Character und Analerotik, (1908), *G.W.,* VII, p. 209.

[19]S. Freud, Neue Folge der Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse XXXII (1933), *G.W.,* XV, p. 108.

[20]S. Freud, Aus der Geschichte einer infantilen Neurose (1914), *G.W.,* XII, pp. 124-126. Cfr. deel één.

[21]Die wens wordt vervuld in de terugkerende droom van het brandende huis. FREUD, S., Bruchstück einer Hysterie-Analyse (1901), *G.W.,* V, p. 235. Eenzelfde mechanisme bleek ook te spelen bij O, in zijn zogenaamde 'pedofilie'. L. Jonckheere, o.c., p. 81.

klachten die deze aan de vader te danken heeft.[22]

In het geval van Dora legt Freud wel expliciet een verband tussen die infantiele enuresis en een bepaalde, hysterische te noemen vorm van ambitie, namelijk de concurrentie met haar anderhalf jaar oudere broer. Die ambitie viert zij echter vooral bot op het sociaal niet zo acceptabele vlak van de ziekte: wanneer haar broer een beetje ziek is, wordt Dora meteen veel zieker. Het is dan ook pas op het moment dat die broer terug in zijn bed begint te plassen, dat Dora's objectbinding aan de vader en haar identificatie met de moeder beginnen spelen, en dat ze dus haar broer ook in die enuresis meteen volgt en overtreft. Haar enuresis is dus een uiting van haar ambitie, wat meteen ook betekent dat haar ambitie geen reactieformatie is tegen die enuresis.[23]

Autoanalyse en Freuds narcisme

Ondanks dit oorspronkelijk klinkende besluit uit het geval van Dora blijft Freuds kliniek rond het urethrale karakter van de ambitie erg beperkt. Zijn autoanalyse is op dit punt echter des te welsprekender. In zijn *Traumdeutung* bijvoorbeeld weerhouden twee van Freuds eigen dromen onze bijzondere aandacht: enerzijds omdat de urine rijkelijk vloeit in de manifeste tekst, anderzijds omdat de latente gedachten bol staan van Freuds eigen ambities.

Een eerste plasdroom is de bekende, zogenaamd ‘revolutionaire’ droom over graaf Thun.[24] Na een aantal schemerige verwikkelingen ontwaakt Freud uit die droom op het moment dat hij een oude man een urinaal voorhoudt en daarbij diens plassend lid in het oog krijgt.

De onmiddellijke aanleiding of dagrest van die droom is een toevallige ontmoeting met die graaf Thun in een treinstation, op het moment dat Freud zelf zegt reeds in een overmoedige, strijdlustige stemming te verkeren. Graaf Thun was op dat historisch moment het boegbeeld van het reactionaire Oostenrijk. Reactionaire olie op Freuds progressieve vuur dus: als hij die graaf Thun in het vizier krijgt, wordt Freuds stemming dan ook ronduit rebels en zelfs een beetje baldadig. Wat hij een beetje kinderachtig afreageert op een treinconducteur. Freud plaagt immers de brave borst met de eis om ook, zoals al die hoge pieten, over een eigen treincoupé met WC te mogen beschikken; desnoods moet men maar een gat in de vloer maken.

De latente gedachten van deze droom worden dan ook vooral gedomineerd door Freuds politieke "Ehrgeiz" of ambitie om zich te meten met hoge pieten, wat hij zelf bestempelt als "impertinente Prahlereien" of een "lächerliche, in meinem wachen Leben längst unterdrückten Grössenwahn"[25].

Een eerste infantiele kern van die grootheidswaan of ambitie ontwaart Freud in zijn repliek toen zijn vader hem op tweejarige leeftijd vermaande omwille van zijn bedplassen: "Ik zal zelf wel een nieuw, schoon rood bed kopen". Dit is een overgeleverd verhaal, waarvan Freud zich zelf niets meer herinnert. Daarentegen is hem maar al te goed bijgebleven dat hij op zevenjarige leeftijd, op de slaapkamer van zijn ouders, nog eens per ongeluk in zijn broek had geplast - wat zijn vader de al even ongelukkige uitspraak zou ontlokt hebben: "Aus dem Buben wird nichts werden" -"Daar zal nooit iets uitkomen". Die scène in de ouderlijke slaapkamer beschouwt Freud als de kern van een terugkerende droom, waarin hij telkens opnieuw al zijn gerealiseerde ambities opsomt.

Het zijn deze ambitieuze droomgedachten, in dagresten en infantiele scènes, die volgens Freud eerst de aandrang om te wateren hebben gewekt en die hem vervolgens ook uit de droom over graaf Thun hebben wakker gemaakt.

---

[22]S. Freud, Bruchstück einer Hysterie-Analyse (1901), *G.W.,* V, pp. 233-241.

[23]S. FREUD, S., o.c., p. 179.

[24]S. Freud, Die Traumdeutung (1900), *G.W.,* II/III, pp. 214-224.

[25] S. Freud, o.c., p. 220.

Een tweede plasdroom in de "Traumdeutung" vertrekt van Freuds ambitie, nu niet op politiek maar wel op therapeutisch vlak. Freud droomt dat hij met één krachtige en goedgemikte urinestraal een reuzen-WC schoonspoelt.[26] Zoals de reus Gulliver een brand blust bij de Lilliputters. Of zoals Gargantua van op de Notre-Dame op het sjieke Parijs zijkt. Een andere associatie, die de grote cultuurkenner Freud uiteraard niet kan vermijden, is die met Hercules die de Augiasstal reinigt door een stroom om te leiden: voor Freud zelf het beeld bij uitstek van zijn aanvankelijk mateloos brandende maar uiteindelijk zeer sterk bekoelde therapeutische ambitie op het vlak van de hysterie.[27]

Ook een van onze eigen dwangneurotische analysanten resumeerde ooit zijn therapeutische ambities met de psychoanalyse in dit beeld van de reiniging van de Augiasstal, zijn analyse moest één sterke alles met zich meesleurende stroom ('energie') in hem vrijmaken. Het probleem van zijn anale geremdheid was immers dat hij, zoals hij zelf zegde, niet wist waar de bron van die (urethrale) stroom te zoeken. Zoals meer voorkomt bij dwangneurotici, kon hij trouwens ook niet zijn eigen urine de vrije loop laten in een publiek urinoir.

Cultuur en Prometheus' verbod op de homoseksuele rivaliteit

Dit laatste dwangneurotische symptoom, van het onvermogen om te plassen in het gezelschap van andere mannen, duwt ons meteen met de neus op wat uiteindelijk de harde kern vormt van Freuds visie op de urethrale bron van de ambitie. Die kern, die we ook reeds zien doorschemeren in Freuds analyse van de droom over graaf Thun, benoemen we hier op een eerste voorlopige wijze als de 'homoseksuele rivaliteit'. In zijn autoanalyse had Freud die homoseksuele kleur van de urethrale 'drift' nog vaag gelaten, in zijn kliniek had hij die blijkbaar helemaal over het hoofd gezien. Begin van de jaren dertig, bij zijn zoektocht naar de mythische oorsprong van de cultuur, dringt die homoseksualiteit zich echter helemaal op de voorgrond van het urethrale register, meer bepaald in het basale *Das Unbehagen in der Kultur* (1930) en het daarop voortbordurende *Zur Gewinnung des Feuers* (1932).

In de sleutelpassage ter zake, in *Das Unbehagen in der Kultur*, vertrekt Freud van wat hij bestempelt als de infantiele lust in het uitpissen van het vuur.[28] We kunnen dit op het meest basale niveau interpreteren als een soort lust vanuit wat de linguïstiek bestempelt als het diakritische karakter van de betekenaar, of het gegeven dat een betekenaar altijd zijn eigen tegengestelde of negatie oproept. Dit inzicht had Freud overigens reeds geanticipeerd met vroege, preanalytische begrippen zoals de contrastvoorstelling en de tegenwil bij de hysterie: het hysterische subject dat "vuur" zegt, denkt onmiddellijk, en met veel plezier, het tegengestelde, "water" dus. Dit soort contrastlust was Freud reeds bekend vanuit de volkse wijsheid dat men kinderen niet met vuur mag laten spelen, omdat ze dit dan tijdens hun slaap, in een droom, zullen proberen uit te pissen.[29]

Op die infantiele lust in het uitpissen van het vuur voert Freud dan een aantal theoretische operaties uit; hij interpreteert dat gegeven telkens binnen een andere context, waarbij dan telkens nieuwe betekenissen tevoorschijn komen.

Trouw aan het cliché van de ontogenese als recapitulatie van de fylogenese projecteert hij eerst en vooral die infantiele plaslust in prehistorische tijden. En daar wacht ons inderdaad al een eerste verrassing. Bij de primitieve man die het vuur uitpist ziet Freud immers een al heel wat minder onschuldig genot de kop

---

[26] S. Freud, o.c., pp. 472-475.

[27] In de (gecensureerde) intimiteit van zijn briefwisseling met Fliess bestempelde Freud de theorie over de therapie van de hysterie niet alleen als een "Witz" maar ook regelmatig als zijn "Drekkologie".

[28] S. Freud, Das Unbehagen in der Kultur (1930), *G.W.,* XIV, p. 449.

[29] S. Freud, Die Traumdeutung, *G.W.,* II/III, p. 400.

opsteken: het genot, zegt Freud letterlijk, van de mannelijke potentie in een homoseksuele "Wettkampf", wedstrijd of concurrentie met het vuur - een homoseksueel onderonsje dus met het fallische element van de omhooglikkende vurige tongen. De primitief, die ook in onze huidige cultuurkinderen van het mannelijke geslacht, tegenover elk vlammetje onweerstaanbaar tot een urethrale "passage à l'acte" gedreven wordt, die primitief sabelt daarbij als het ware de penis van de ander-gelijke neer met zijn eigen penis. Dat zou dan een soort imaginaire matrijs opgeleverd hebben van de bekende eindeloze discussie, ook onder cultuurmensen, over "wie nu wel de grootste heeft", "wie zal moeten plooien voor de ander", etc.

Op dat moment komt Freud op de proppen met een tweede context, een tweede constructie. In zoverre dat infantiele of prehistorische universum geregeerd werd door de imaginaire homoseksuele wedijver op het vlak van de erectie, dreigde het 'vuur' daar dan ook definitief uit te doven. Hoe valt dan te verklaren dat de mens er uiteindelijk toch in geslaagd om het te bewaren? Volgens Freud moet Eén Uitzonderlijke Man erin geslaagd zijn om af te zien van zijn infantiele, homoseksueel getinte lust bij de bevrediging van de urethrale 'drift' in het uitpissen van dat vuur. "Doordat, zegt Freud, Een Uitzonderlijke Man het vuur van zijn eigen opwinding dempte, heeft hij uiteindelijk de natuurkracht van het vuur in zijn bezit gekregen".[30] Het 'temmen' of de beheersing van het vuur is dus het loon voor een homoseksueel "Triebversicht".

Verdere bewaking en onderhoud van dat door die ene man op de onderlinge homoseksuele rivaliteit gewonnen vuur werden toevertrouwd aan de vrouw - De Vrouw die dus pas op dat moment voor het eerst zou verschijnen, of toch een soort bestaansreden lijkt te krijgen. Mannen waren op dat vlak immers niet te vertrouwen; terwijl vrouwen, vanuit hun anatomie, niet meteen geacht werden in de verleiding te komen om de man te imiteren in zijn eindeloze plasstrijd met de vurige fallische tongen.

Die Ene Man, die afzag van het primitieve genot van de homoseksuele rivaliteit met het vuur om dit vervolgens aan De Vrouw over te dragen, vindt Freud belichaamd in de mythische figuur van Prometheus. De klassiek geschoolde lezer herinnert zich hier meteen dat Prometheus de onverlaat ("hybris") was die, althans volgens de Grieken, de goden het vuur ontstal. Of in een psychoanalytische 'vertaling': Prometheus zou de hem beheersende 'goden' van zijn eigen homoseksuele tendensen verschalkt hebben, hij pist het vuur niet uit en bewaart het bijgevolg.

Dat Prometheus het vuur niet zomaar steelt, als een vulgaire dief, maar middels een list, ook dat interpreteert Freud namelijk als een verbod, of een wet. Prometheus zou dus niet alleen zijn eigen homoseksuele tendensen in zijn urethrale drift weten te beteugelen hebben, maar hij zou er van daaruit ook in geslaagd zijn om zijn op dit punt primitief gebleven medemensen een verbod op hun imaginaire homoseksuele rivaliteit in het urethrale register op te leggen. Prometheus vaardigde dus een eerste wet uit, de wet namelijk die het uitpissen van het vuur verbiedt. In diezelfde lijn zou het ook heden nog bij sommige primitieve volkeren wettelijk verboden zijn om op nog smeulende asse te plassen. En in onze moderne cultuur verbieden de ouders dat aan de jongetjes.

In de klassieke oudheid werd Prometheus omwille van die diefstal van het vuur vereerd als de cultuurheld bij uitstek, als de vader van alle kunsten en wetenschappen, soms zelfs als de eigenlijke schepper van de mens. Maar ondanks al die manifeste verering voor wat op bewust vlak als een weldaad voor de mensheid gold, werd Prometheus in de grond, op onbewust vlak of vanuit de homoseksuele driften, zijn cultuurscheppende verbod toch niet in dank afgenomen. In het verdere verloop van de aan hem gewijde mythes namen die bedrogen goden, of die door Prometheus' verbod verdrongen driften, dan ook een verschrikkelijke revanche. Prometheus zelf moest boeten voor wat in het onbewuste, tegenover die driften, als een misdaad werd ervaren. Bij wijze van straf werd hij dan ook aan een rots vastgeklonken, alwaar een gier dagelijks aan zijn alsmaar aanzwellende lever vrat. Vermits die lever in de klassieke oudheid als de zetel der driften gold, interpreteert

[30]S. Freud, Zur Gewinnung des Feuers (1932), *G.W., XVI, pp.* 3-9.

Freud die straf als een symbool voor de onaantastbaarheid van de driften in het onbewuste, in dit geval de homoseksualiteit in de urethrale rivaliteit. Alsof het goddelijk onbewuste van de Prometheaanse cultuurmens in die straf wilde duidelijk maken dat zijn geestelijke vader er uiteindelijk ook niet in geslaagd was om die drift definitief te bedwingen of te verdringen: "Wij moeten onze driften verdringen, maar gij zelf slaagt daarin ook nooit definitief."

Freuds blinde vlek: Pandora als de reële verschijning van De Vrouw

Tot zover Freud over Prometheus. Lacan lijkt nu toe te laten om een stap verder te zetten dan Freud. Merkwaardig genoeg maakt Freud immers enkel melding van de straf die de verdrongen homoseksuele (= goddelijke) driften in het onbewuste van de cultuurmens aan vadertje Prometheus toewensen. Freud heeft enkel oog voor de wraak op Prometheus voor zijn verbod op het uitpissen van het vuur. Daarbij verliest hij echter wel uit het oog dat die cultuurmens ook zichzelf straft, op bewust niveau, voor het feit dat hij Prometheus toch maar gevolgd is in diens verbod. In de reeks mythes rond Prometheus lijkt nu inderdaad de verschijning van Pandora te kunnen beantwoorden aan zulke zelfbestraffing - een niet aflatende zelfbestraffing die dus nergens anders haar onuitputtelijke bron vindt dan in de Eerste Vrouw op wat tot dan toe een exclusief mannelijk-homoseksueel toneel was geweest.

Om Pandora te kunnen situeren als eerste vrouw, en incarnatie van alle plagen van de heteroseksualiteit, moeten we eerst wat breder uithalen over de context van Prometheus' euvele daad van de diefstal van het vuur. Dit is een verhaal van onverzoenlijkheden: van goden en mensen, maar ook, en vooral, van water en vuur.[31]

Prometheus is een telg uit het geslacht der Titanen, dat beheerst werd door Kronos, en die eigenlijk de oudste Griekse goden waren. De eigenlijke Griekse goden, die we de nieuwe goden kunnen noemen, stammen af van Zeus die door zijn moeder gered werd van het kannibalisme van zijn vader Kronos. Tussen de vader Kronos en de zoon Zeus, dus tussen de oude Titanen en de nieuwe goden, barstte een oedipale strijd los; daarin triomfeerden de laatsten, niet in het minst door de listen van Prometheus. Prometheus verraadde dus zijn eigen Titanengeslacht omdat dezen zijn listen niet naar waarde wisten te schatten. Hoewel de overgelopen Titaan Prometheus aanvankelijk op goede voet stond met de nieuwe goden, bleven dezen hem toch haten. Ze waagden het echter niet om deze haat te uiten jegens de listige Prometheus, maar verschoven die naar Prometheus' schepping, de mens.

Inderdaad, zoals reeds gezegd, werd Prometheus in de antieke oudheid beschouwd als de eigenlijke schepper van de mens. Betekenisvol voor ons is nu dat zijn schepping, of toch de eerste fase daarvan, lijkt te beantwoorden aan een infantiele urethrale conceptietheorie die de psychoanalyticus bekend in de oren klinkt. Volgens deze theorie worden kinderen verwekt door pipi te doen. Zo bevochtigde Prometheus de door hemelse deeltjes bezwangerde aarde eerst met water, zijn 'water', om daaruit dan de mens te boetseren naar het beeld van de goden. Deze natte, dode massa blies hij vervolgens leven in met een fakkel, aangestoken aan de wielen van de zonnewagen - een eerste niet door de goden gesmaakte diefstal van het vuur.

De goden stalen dan ook bij de eerste de beste gelegenheid dat vuur terug van Prometheus' water-en-vuur-kinderen. Deze Griekse mythe vertalen we meteen in termen van Freuds psychoanalytische mythe: vanaf dat moment waren de mannen in de greep van hun homoseksuele rivaliteit, die hen het vuur als fallisch deed

---

[31] K. P. Moritz, *Götterlehre oder Mythologischen Dichtungen der Alten* (1795), Schünemann, Bremen, p. 166. En ook F. Guirand, (ed.), *New Larousse Encyclopedia of Mythology* (1959), Hamlyn, London, 1959, zie index.

beschouwen en telkens weer deed uitplassen.

Waarop de zorgzame vader Prometheus dat vuur voor een tweede maal diende te stelen. Ditmaal droeg hij dat vuur echter niet open en bloot, met een fakkel, aan zijn mensenkinderen over, maar verborgen in een holle rietstengel. Hij blies het ook niet meer in de mens, maar gaf het hem in de hand en leerde hem hoe ermee om te gaan. Of in termen van Freuds psychoanalytische mythe: Prometheus verbood om op het vuur te plassen, een verbod dus op die door de goden aangewakkerde homoseksuele rivaliteit.

Na de eerste straf van de homoseksuele rivaliteit, stuurden de goden dan ook een tweede, nog ergere straf op Prometheus' mannen af: ze schonken hen de Eerste Vrouw, onder de gedaante van Pandora. De klassiek geschoolde lezer herinnert zich nu op haar beurt ook Pandora als de grote verleidster, met haar doos, of vaas, vol rampen.[32] De 'vooruitziende' Prometheus echter doorzag deze goddelijke list en bedankte dan ook feestelijk voor dat vergiftigde geschenk van de heteroseksualiteit.[33]

Ten einde raad richtten de goden op dat moment dan ook voor het eerst hun haat tegen Prometheus zelf. Omdat hij eerst zelf de homoseksualiteit had overwonnen en aan de andere mannen had verboden, en omdat hij nu ook de heteroseksualiteit weigerde, "werd hij bij wijze van straf aan een rots vastgeklonken, alwaar een gier dagelijks aan zijn alsmaar aanzwellende lever vrat" - zoals reeds gezegd beantwoordt dit beeld, in termen van onze Freudiaanse mythe, aan het nimmer aflatende knagen zijner driften. Zo kon Prometheus niet meer verhinderen dat zijn heel wat minder vooruitziende broer zich door Pandora liet verleiden, met haar trouwde, waarop zij haar heteroseksuele 'doos' opende, met alle rampzalige gevolgen vandien.

Alleen de hoop bleef achter op de bodem van de doos van Pandora. Misschien is dat de hoop dat ooit Eén Uitzonderlijke Man, de opvolger van Prometheus als cultuurheld, zou kunnen verhinderen dat de mannen, nadat ze eerst waren gered van de gevaren van de homoseksualiteit, thans het slachtoffer zouden blijven van de Pandora of de gevaren van de heteroseksualiteit.[34] Maar, zoals de kliniek van de psychoanalyse aantoont blijven veel van die mannen, die Prometheus' verbod op de homoseksualiteit volgden, tot op de dag van vandaag lijden aan het besef dat ze gestraft zijn met De Vrouw. Of zoals het ook al binnen een heel andere mythische context, ergens in het Oude Testament staat geschreven: "God heeft hem gestraft en hem in de handen van een vrouw gegeven".

Keren we tot slot van deze mythische verwikkelingen nog even terug naar Prometheus zelf. Zijn verhaal loopt verrassend goed af, aan zijn straf kwam wel een eind. De goden lieten uiteindelijk toe dat Hercules hem uit zijn ketenen bevrijdde - maar enkel op voorwaarde dat hij, zoals hij dat kon, ook even in de toekomst van Zeus zou kijken. Op dat moment verklapte Prometheus aan Zeus dat deze zijn ondergang tegemoet holde als hij bleef aanzitten achter één bepaalde vrouw. Een deerlijk geschrokken Zeus liet die Ene Vrouw dan ook meteen met rust. Op die listige wijze lijkt Prometheus alsnog een Andere Vrouw, en misschien wel van een manvriendelijker soort dan Pandora, aan de goden ontfutseld te hebben, om met zijn mannen het leven te delen. Na deze ultieme list werd Prometheus onder de goden opgenomen.

Lessen uit Prometheus en Pandora

---

[32]De doos, of de vaas, is een traditioneel Freudiaans symbool voor het vrouwelijk geslachtsorgaan.

[33]Prometheus betekent letterlijk "hij die vooruit ziet".

[34]Eén der vele rampen die ontsnapten uit de seksuele doos van Pandora was de zondvloed waarin de hele mensheid ten onder ging - met uitzondering van één koppel. Het zal niemand verwonderen dat Rank de wijdverbreide mythe van de zondvloed in verband brengt met het overstroomd worden door de eigen urine in de infantiele enuresis nocturna. O. Rank, Die Symbolschichtung im Wecktraum und Ihre Wiederkehr im mythischen Denken, *Jahrbuch für Psychoanalyse,* 1912, p. 108. In sommige versies van de mythe zou Prometheus zijn mens slechts geschapen hebben, nadat een eerste mensengeslacht in een zondvloed was tenonder gegaan. Wat dus weer een urethrale conceptietheorie is. In dezelfde geest begint, volgens een aantal primitieve scheppingsverhalen, alles bij het samenvloeien van het zoete water van de rivier (de urine) met het zilte water van de zee (de moeder).

Welke lessen kunnen we nu trekken uit die door Freud zo schromelijk verwaarloosde vrouwelijke elementen in de Griekse Prometheus-mythe?

Theorie

Een eerste les is louter theoretisch. In de mythe lijkt de relatie van de man tot de vrouw, of de genitale heteroseksualiteit, een direct uitvloeisel te zijn van het verbod op de homoseksualiteit in de urethrale rivaliteit met het vuur en zijn fallische tongen.

Wij kunnen nu weer proberen om dat mythisch gegeven te vertalen naar de psychoseksuele ontwikkelingsgeschiedenis van het individu in onze cultuur. Op die manier komen we tot de stelling dat een jongetje zich voor het eerst echt bewust wordt van het bestaan van De Vrouw via het verbod op de ongecontroleerde lust in het plassen. Op die manier wordt het jongetje immers voor het eerst duidelijk gemaakt dat zijn plasser nog voor iets anders dient dan om te wateren, een piemel dient nog voor iets anders dan om zich in een homoseksuele plasstrijd met andere piemels te meten.[35]

Freud zelf wees er al op dat alle opvoedkundige maatregelen tegen die ongepaste plasdrang, overdag of 's nachts, hoe goed bedoeld ook, door het betrokken jongetje onvermijdelijk geïnterpreteerd worden als een castratiedreiging. Dit moet zo zijn, omdat, volgens Freud, die enuresis slechts het manifeste uitvloeisel is van de onanie.[36] Hieruit kunnen wij dan de volgende logica construeren: vanuit een homoseksuele rivaliteit wordt eerst geonaneerd en vervolgens ongecontroleerd geplast - vervolgens maakt de daartegen gerichte castratiedreiging die plasser tot een heuse penis waarmee De Vrouw tegemoet getreden kan worden - nu niet, maar later, ooit.

Een door Freud verwaarloosd cruciaal element van die Prometheus-mythe leert echter dat het vrouwelijke meteen in een dubbele gedaante verschijnt, als Pandora namelijk: mooi en verleidelijk aan de imaginaire buitenzijde, maar met een reële kern vol rampspoed. Als we ook dat mythische gegeven mogen vertalen naar de psychoseksuele ontwikkelingsgeschiedenis, dan wordt misschien begrijpelijk dat veel jongetjes, ondanks een of andere pedagogisch gecamoufleerde castratiedreiging, toch in hun bed blijven plassen, of daarmee op een bepaald moment herbeginnen, ook veel later nog, in hun volwassenheid: bijvoorbeeld bij wijze van perverse trek.[37] Dergelijke jongetjes lijken ons te getuigen van een soort atavistische angst om Prometheus te volgen in zijn verbod, ze blijven dus steken in hun imaginaire homoseksuele rivaliteit op het urethrale vlak. Die rivaliteit gaat zich dan ook verder zetten in hun karakter, of in hun sociale relaties, als overhaaste en mateloze ambities die ze vaak in het grootste geheim proberen te realiseren. Als die jongetjes voldoende 'talent' kan het gebeuren dat ze niet alleen zelf verteerd worden door die ambitie, maar dat ze daarmee ook tot een maatschappelijk-cultureel gevaar worden. Ze blijven immers elk 'vlammetje' op hun weg 'neerpissen', ze blijven zich meten met alle andere mannen, ze blijven meten "wie nu de grootste heeft". De volledige Prometheus-mythe suggereert nu inderdaad dat het enige doel, of de enige zin van die imaginaire fixatie aan de homoseksuele rivaliteit uiteindelijk gegeven is in de vermijding van de ultieme goddelijke 'straf' voor het laten varen van die rivaliteit: en dat is de traumatische confrontatie met de doos van Pandora of het reële van De Vrouw.[38] Ze zijn dus Prometheus niet gevolgd in eerste verbod op de homoseksualiteit in het plassen, maar wel in zijn tweede waarschuwing tegen De Vrouw.

---

[35]Vandaar misschien dat zoveel jongetjes ooit wel eens in hart en, vooral, nieren brandweerman hebben willen worden.

[36]FREUD, S., Der Untergang des Ödipuskomplexes (1924), *G.W.,* XIII, p. 397.

[37]Dit was het geval bij O. L. Jonckheere, o.c., p. 80.

[38]Wat het geval was bij O, die nog maagd was. Ibidem, p. 73.

Techniek

Freuds weliswaar onvolledige analyse van de Prometheus-mythe leert niet alleen iets op theoretisch vlak, maar ook op dat van de techniek of de wijze waarop nu een analyse dient gevoerd te worden.

We moeten daarbij eerst en vooral de vraag durven stellen of Ferenczi, ondanks zijn theoretische, Adleriaans geïnspireerde dissidentie, misschien toch niet op de rechte Freudiaanse weg zat, als een soort psychoanalytische Prometheus, met zijn actieve techniek van het verbieden - juist tegenover 'zeikers' met hun overhaastig ambitieus karakter. Het grote verschil echter tussen Ferenczi en Freuds Prometheus bestaat er in dat het verbod van de laatste duidelijk op de homoseksuele rivaliteit slaat, terwijl dat van de eerste altijd lijkt te slaan op de passieve als vrouwelijk bestempelde lust van het urethrale zich laten gaan of uitvloeien.

Zelf achten wij een andere technische gevolgtrekking uit Freuds analyse van Prometheus mogelijk. Misschien moet een psychoanalyticus eerst zoveel mogelijk de imaginaire homoseksuele rivaliteit in de ambitie naar boven halen. In een tweede tijd slaagt het subject er dan misschien in om de vroegere castratiedreiging te herinterpreteren, of zelfs voor het eerst echt te interpreteren als slaand op die homoseksualiteit. En misschien kan dan, in een derde tijd, die castratiedreiging een ander effect krijgen dan de autodestructieve en ook cultuurvijandige poging om de grootste ambities in het grootste geniep te realiseren. Dat andere effect zou dan een eerste voorzichtige blik in de richting van Pandora's doos kunnen zijn.

Diagnostiek

Tot slot willen wij ook nog even op het vlak van de diagnostiek laten aanvoelen waarom het zo belangrijk is om die ambitie niet te reduceren tot een reactieformatie tegen de fallische orgaanminderwaardigheid van het bedplassen. Wij toonden aan dat men slechts ten volle de homoseksuele kant van de ambitie vat, als men haar, met Freud, beschouwt als de 'drang' zelf van de urethrale drift. Ons inziens is het nu juist die homoseksualiteit achter die ambitie, dat oppissen tegen andere mannen, dat maakt dat sommige seksuele eigenaardigheden binnen het urethrale register, hoe pervers ze ook mogen lijken, niet meteen nopen tot het stellen van de diagnose van perversie.[39] Of in een positieve formulering: de latente homoseksualiteit van een daarmee gepaard gaande karakteriele ambitie garandeert dat een daarmee vaak gepaard gaande seksuele eigenaardigheid in het urethrale register slechts een perverse trek is binnen een neurotische structuur. In dit geval is de zogenaamde 'plasperversie' immers slechts een symptoom van een homoseksualiteit die fundamenteel neurotisch is in zoverre ze structureel inherent is aan het urethrale register. Kortom: een ambitieuze 'zeiker' is geen pervert.

Aan de andere kant lijkt een plasperversie die wel pervers verdient genoemd te worden, die imaginaire basis van homoseksuele rivaliteit te ontberen en eerder op een fetisjistische leest geschoeid te zijn. Fetisjisme betekent dan in dit geval dat voor een man de urinestraal van een vrouw fungeert als een soort ersatzpenis - urinestraal die dan, volgens het klassieke Freudiaanse schema, de bevroren herinnering zo vormen aan het laatste beeld voor de confrontatie met het traumatische reële van de afwezigheid van de fallus bij de moeder. De ware 'zeikridder', met de term die prostituees voor dat soort perverten onder elkaar bezigen, is dus een 'zeiker' zonder (homoseksueel rivaliserende) ambitie.

---

[39]Bij O was dat zijn masturbatiefantasie van samen met een vriendinnetje vastgebonden en door mannen beplast te worden; alsook de latere praktijk van het plassen op twee speciaal daartoe bestemde lakens. Ibidem, p. 78 en 80.

Samenvatting

Eerder publiceerden wij een gevalsstudie, getiteld *Een verhaal van O*, waarmee wij in eerste instantie een illustratie wilden brengen van Freuds enigmatische uitspraak over de "mateloos brandende ambitie van de voormalige bedplasser". Hier reikt onze ambitie met dit verhaal van O echter verder, en dit op twee vlakken. Vooreerst laat het verhaal van O toe om een onderliggend theoretisch probleem scherper te stellen dat bij Freud zelf hangend bleef, met name het probleem van het statuut van die ambitie of eerzucht. De vraag is immers of die ambitie slechts een secundaire reactieformatie is tegen dat bedplassen, zoals de hele psychoanalyse na Freud blijkbaar meent - of als die ambitie integendeel inherent aan dat bedplassen zelf, en dus primair te noemen, wat wij vanuit Lacan menen te kunnen expliciteren als Freuds impliciete idee. Samenhangend daarmee menen we hier ook een begin van antwoord te kunnen formuleren op een tweede structurele vraag, die hier echter aan de horizon zal blijven hangen. In het geval van O ontwaarden we naast zijn pathologische ambitie, ook een aantal trekken van wat bestempeld kon worden als een urethrale perversie. De vraag is nu of het daarbij inderdaad slechts gaat om een perverte trek of acting out binnen een fundamenteel neurotische structuur - of gaat het integendeel om het symptoom van een fundamenteel perverse structuur.

Abstract

Previously we published a case-study entitled *The story of O.* In the first place this case-study illustrated Freud's rather enigmatic saying about "the unlimitedly burning ambition of the former bedwetter". Here our own ambition goes a little bit further. First the story of O allows to develop a theoretical problem which had remained implicit in Freud's first, rather allusive approach. Is this ambition only a secondary reaction-formation against the infantile bedwetting, as psychoanalysis after Freud continues to maintain (falling back upon Rank, Ferenczi, Abraham)? Or is there already a kind of ambition inherent to the bedwetting itself, which means that the ambition deserves to be called primary? With Lacan we argue that the last could be the case. The case of O also allows to broach a second structural problem. In the margin of the pathological ambition, that had brought him into analysis, O also demonstrated some 'perverse traits' in the urethral register. Neurotic acting-out or the symptom of an underlying perverse structure: that's the question.

Key-words

urethraal-erotiek, ambitie, perversie, Prometheus